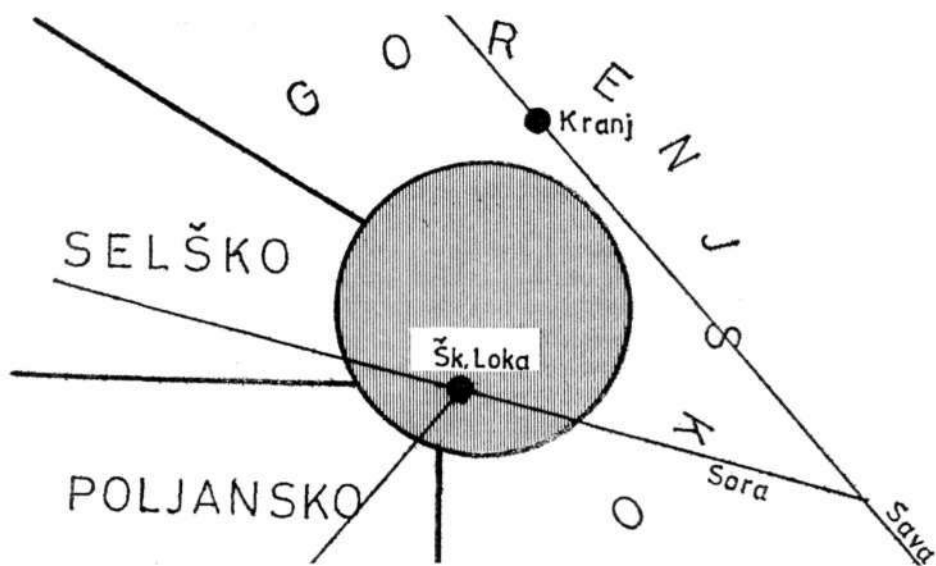

O NASTANKU ŠKOFJELOŠKEGA GOVORA

Škofjeloški govor spada po dosedanjih klasifikacijah med rovtarska narečja. Govori se v skrajnem jugozahodnem delu gorenjske ravnine oziroma Sorškega polja, v Škofji Loki in okolici. Na jugovzhodu, severovzhodu in severu meji na gorenjske govore, na severozahodu na selški govor, ki je v bistvu tudi gorenjski, le na jugozahodu, v Poljanski dolini se stika z rovtarskim poljanskim narečjem.

Zgodovinske okoliščine, v katerih je govor nastal, so bile takele. Ozemlje, kjer je danes razširjena loščina, je dobil l. 973 v last freisinški škof. Do tedaj je bilo ponekod gosteje, drugod redkeje naseljeno s slovanskim prebivalstvom. O tem pričajo slovanska imena krajev, ki so zapisana v darilnih listinah l. 973 in 989: Lonca, Susane (Sušani, prebivalci vasi Suha), Lubnic, Gostehe (Gosteče), Sabnica (Žabnica), Stresoubrod (Stresov brod), Zourska Dobrauaa, Szowrska Dubraua (sorška dobrava).¹ Nekatera druga slovanska imena so zapisana v urbarjih 1291 in 1318, npr. Chōtze (1291), Choczte (1318).² Za Godešič se sicer v najstarejših tekstih od 11. do 16. štoletja navaja samo nemško ime, vendar ledinska in osebna imena kažejo, da je bilo to prvotno eno najbolj slovanskih naselij,³ Pungert pa je bil skupaj z Gostečami prvotno v lasti nekega Pribislava, kjer tudi ime kaže na slovansko poselitev. Vsa ta imena se še danes upo-

rabljajo. Ozemlje proti Kranju je bilo redko naseljeno, vendar o prvotnih slovanskih prebivalcih, kolikor jih je pač bilo, tudi tu priča ime Žabnica, omenjeno že v prvi darilni listini. Tu so bili še veliki neizkrčeni gozdovi. V te kraje je škof priselil bavarske Nemce. Kolonizacija se je začela takoj po pridobitvi ozemlja in je bila zaključena do l. 1291 tako temeljito, da v naslednjih letih tu ni bilo več prostora za nove grunte (= družinske in gospodarske enote).⁴ Nemci so tod prevladovali, asimilirali prvotno slovensko prebivalstvo in za nekaj stoletij je postal govorni jezik nemško bavarsko narečje. Prebivalstvo pa se je očitno zelo mešalo, čeprav je teza F. Jesenovca, da so »Poljanci dobesedno preplavili to področje«,⁵ močno pretirana. Počasi je spet začel prevladovati slovenski jezik in danes o nemščini razen priimkov ter krajevnih in ledinskih imen ni sledu.

France Ramovš je mislil o loškem govoru takole: »Poljanski dialekt, sprva omejen na zgornjo Poljansko dolino, se je širil proti Škofji Loki. Poljanci so si asimilirali nemški živelj in iz sožitja je poljanski dialekt prejel poseben odtenek. Tako prekvašen poljanski dialekt nam je podan v današnjem škofjeloškem govoru.«⁶ Težko je pritrditi našemu dialektologu, da bi bil loški govor poseben odtenek poljanskega narečja, saj ga na gorenjščino ne veže nič manj če ne več pojavov kot na poljanščino.

Loščina se k rovtarski narečni skupini uvršča predvsem zaradi svojih ritmično-melodičnih lastnosti, ki so posledica razvoja naglasa in kvantitete samoglasnikov. Na tem področju je stanje danes takole. Naglas je ekspiratoren, na naglašeni zlogi obstajajo kvantitetne opozicije. Splošen akustični vtis poleg netonemskega naglaševanja dajejo predvsem skrajšani nekdanji dolgi samoglasniki, ki so fonetično kratki glasovi, vendar daljši od fonološko kratkih, ter poznejši naglasni premik s končnega kratkega zloga na predhodni zlog (*moglà > 'me:la, *čobèr > 'čeber).

Fonološki sistem govora je naslednji.

Naglašeni samoglasniki

i:		u	u:
	i		
	e:		o:
		e	o
		ə	
		a:	

Nenaglašeni samoglasniki

i	u	
e	a	
l̥	m̥	n̥

Soglasniki

v		m		p	b	f
	l	r	n	t	d	
j				c	s	z
				č	š	ž
				k	x	ɣ

O izvoru glasov bi omenila samo najvažnejše. Nekdanja dolga i: in u: sta se skrajšala v kratka glasova, njuno mesto pa sta prevzela nova dolga i: in u:, ki sta nastala iz nekdanjih ejevskih in ojevskih glasov: iz ě, e in ę ter o in ǫ. Na mesto dolgih e: in o: sta prišla nekdanja kratka nenaglašena e in o, ki sta postala naglašena po premiku naglasa s končnega kratkega zloga (tip žena, kosa). Nekdanji kratki i se je razvil v e, kratka u in o pa v ə. Polglasnik je nastal tudi iz kratkega ə in a, vendar je tu možna tudi varianta z e.

Nenaglašeni ejevski glasovi dajejo i, samo v končnicah ostaja e. Nena-
glašeni o praviloma daje u, včasih pa se je v nekaterih položajih razvil v a. Nenaglašeni i, u, ě, ə so včasih onemeli.

Za primerjavo pogledjmo, kakšni so nekateri pojavi v sosednjih dveh go-
vorih, v poljanskem in gorenjskem.

Loščina nima tonemskih opozicij, gorenjščina jih ima, prav tako tudi pol-
ljanščina, le da je tu prišlo do poznejše metatonije. Kvantitetne opozicije imajo
loški in poljanski govori, vendar je v loščini barva pomembnejša od same kvan-
tite. V tem loščina predstavlja prehod do gorenjskih govorov, ki vsaj v juž-
nem delu kvantitetnih opozicij nimajo. Prehodnost se kaže tudi pri naglasnih
premikih. V gorenjščini je izvršen samo t. i. sekundarni premik, v loščini kot
vmesnem členu poleg tega še premik tipa *məglà > 'məyla, v poljanskih govo-
rih pa se je izvršil tudi premik dolgega cirkumfleksa za zlog proti začetku be-
sede. V tem narečju so na mestih nekdanjega dolgega cirkumfleksa ohranjene
tudi ponaglasne dolžine. Stanje je torej takole: gor. žena, kósa; məyla, žbàr;
kòlò, wòzà, ɣuwòp, otàwa; loš. 'že:na, 'ko:sa; 'me:yla, 'čeber; ku'lu:, vu'za:
ɣu'lu:b, u'ta:va; polj. žé:na, 'məyla, 'čəbar; 'kolu, 'voza, ɣoluɔb, ɔta:va.

Dolgi samoglasniki, najbolj a in u, so se skrajšali v loščini in poljanščini.
Samoglasniški sistem je v loščini monofonški. To jo povezuje z gorenjščino,
medtem ko v poljanščini obstajajo monofongi in diftongi. Tudi sam razvoj
nekaterih glasov je enak v loščini in gorenjščini. V obeh narečjih so se vsi
ejevski in ojevski glasovi razvili v ista glasova, v loščini v i: in u: ('pi:tk,
ɣ'li:dam, 'pi:st, 'di:tila, puk'li:knt; 'li:d, 'pi:č, pi'pi:u, 'zi:le, 'ži:nska, 'ni:su,
m'li:k, s'vi:ča, b'ri:za, st'ri:xa, ni'vi:sta; k'lu:p, 'mu:ž, ɣu'lu:b, ɣu:pc; ɣu:ba,
'tu:ča; š'ku:da, 'du:ta, 'nu:sp, 'nu:č, 'mu:č, ɣ'nu:i), v gorenjščini pa v ozka ę in ǫ
(pětk, ɣlédam, pěst, dětela, puklěkənt; lět, pět, pəpə, zéle, žénska, nésu, mlěk,
svěča, brěza, strěxa, niběsta; kòp, mòš, ɣuwòp, ɣóba, tóča; škóda, dóta, nòsəm,
nòč, mòč, ɣnòj).

V poljanščini pa so nekdanja nosnika ę, ǫ ter cfl. in novoakut. e in
novoakut. o v nezadnjem zlogu dali diftonga ię in uǫ (piętk, ɣliędam, pěst;
diětela, poklięknt; lięd, pięc, 'pepię; žiěnska, nięsu; kluǫp, muǫž, ɣoluǫb,
ɣuǫpc; ɣuǫba, tuǫča; škuǫda, duǫta, nuǫsp), ě in cfl. o pa sta se razvila v ozka
e: (i:) in ó: (u:) (mlě:k, svě:ča; brě:za, strě:xa, nevě:sta; nǫ:č, mǫ:č, ɣnǫ:j).⁷
Loščina bi v tem primeru lahko imela enotnost glasov po gorenjščini, kvaliteto
(i:,u:) pa po poljanščini.

Od soglasnikov se je ĺ pred zadnjimi samoglasniki v loščini razvil v l
(ɣ'la:va, ɣu'lu:b, 'luč), prav tako tudi v poljanščini (ɣlâ:va, ɣoluɔb, 'luč), v
gorenjščini pa v w (ɣwâwa, ɣuwòp, wúč). Palatalna l in ń pa sta se enako raz-
vila v loščini in gorenjščini, kjer sta v vseh položajih dala l in n (loš. 'ze:mla,
k'ra:l, 'či:šna, 'kəstan; s'ti:la, 'lukna, ku're:ne, gor. zémła, král, čěšna, kóstan;
stěla, svína, koréne), v poljanščini pa sta v položaju za samoglasnikom
praviloma dala jl in jn (zémła, kra:l, čě:šna, 'kəstan; stějla, lubâ:jna, koré:jne).

Zvenečnost končnih soglasnikov veže loščino s poljanščino, saj tu ne prihaja do nevtralizacij, medtem ko v gorenjščini na koncu nastopajo samo nezveneči soglasniki.

Kot vidimo, loščino nekateri razvoji vežejo na gorenjščino, drugi pa na poljanščino. To je tudi pričakovano, saj leži sredi med njima. Marsikateri pojav bi se lahko razvil čisto samostojno, brez vpliva sosednjega govora. Govor pa bi tak, kot je, lahko nastal tudi s križanjem omenjenih narečij. Neverjetno pa se zdi, da bi nobenega vpliva ne imelo dejstvo, da so se s tem govorom slovenizirali nemško govoreči. Koristno bi bilo poznati značilnosti tega bavarskega narečja tedanje dobe.⁸ Kaj naj bi bila posledica nemščine? Ali samo še večja težnja k brisanju nekaterih značilnosti obeh sosednjih govorov, do česar navadno prihaja na stičiščih več narečij? Ali izguba intonacij? Ali morda tudi krajšave dolgih glasov, kar pa se je zgodilo na dosti širšem rovtarskem in še katerem drugem slovenskem ozemlju. Težko je reči karkoli. Gotovo je za zdaj le to, da je loščina lep primer vmesnega govora.

OPOMBE

1. P. Blaznik, Škofja Loka in loško gospostvo (937—1803), Škofja Loka 1973, str. 6.
2. M. Kos, Gradivo za historično topografijo Slovenije I, Ljubljana 1975, str. 196.
3. P. Blaznik, Kolonizacija in kmetsko podložništvo na Sorškem polju, Razprave SAZU, 1953, str. 173.
4. P. Blaznik, Škofja Loka in loško gospostvo, str. 21.
5. F. Jesenovec, Škofjeloško narečje, Loški razgledi 8, 1961, str. 125.
6. F. Ramovš, Dialekti, Ljubljana, 1935, str. 49.
7. V bistvu isti glasovi so v loščini transkribirani z i:, u:, v poljanščini pa z è:, ô:.
8. V delu Otto Mausser, Mittelhochdeutsche Grammatik, München 1933, je premalo podatkov.

Zusammenfassung

ÜBER DIE ENTSTEHUNG DER MUNDART VON ŠKOFJA LOKA

Der Artikel behandelt die Entstehung der Mundart von Škofja Loka, vor allem einige Lauterscheinungen und die Umstände, unter denen sie sich entwickelt hat. Er vergleicht sie mit dem benachbarten Dialekt von Poljane und Gorenjsko und stellt fest, welche charakteristischen Merkmale sie damit verknüpfen und was nur der Mundart von Škofja Loka eigen ist.